

*Марина Навальна
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)*

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ НАУКОВОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

У статті розглянуто найуживаніші лексичні одиниці наукового стилю, які використовуються в мові сучасної української періодики, простежено нові лексико-семантичні вияви цих мовних одиниць, визначено, лексеми якої наукової галузі найширше представлені в мові преси.

Ключові слова: науковий стиль, публіцистичний стиль, наукові слова, наукові словосполучки, функціональні вияви.

В статье проанализированы наиболее употребляемые лексические единицы научного стиля, которые используются в языке современной украинской периодики, прослежены новые лексико-семантические проявления этих языковых единиц, определено, лексемы какой научной сферы наиболее представлены в языке прессы.

Ключевые слова: научный стиль, публицистический стиль, научные слова, научные словосочетания, функциональные проявления.

The article analyzed the most used lexical units of scientific style, which are used in the modern Ukrainian language periodicals, traced new lexical and semantic manifestations of these linguistic units, defined, tokens which of scientific sphere most represented in the language press.

Key words: scientific style, journalistic style, scientific words, scientific phrases, functional manifestations.

Із зростанням ролі науки в суспільстві актуалізувався інтерес мовознавців до наукового стилю, за допомогою якого реалізується мовна функція повідомлення. С. Єрмоленко зазначає, що «науковий стиль – функціональний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі науки та освіти. Поняття наукового стилю об'єднує мову різних галузей науки [6, с. 421]».

Історія формування української наукової мови – це постійне переборювання політичних перешкод і заборон. Свої потенційні можливості вона розкриває при найменших послабленнях

екстралінгвальних факторів, які тримали її в лабетах бездержавності протягом століть [12, с. 5]. А. Коваль розробила структуру наукового тексту [7], Н. Непийвода проаналізувала функціонально-стилістичний аспект науково-технічної літератури [9], інші дослідники розглядають науковий стиль у різних стилях [3; 5; 8]. Л. Симоненко, аналізуючи наукову термінологію, вважає основним завданням – систематизацію, упорядкування та стандартизацію наявної наукової термінології шляхом вилучення з неї невиправданих слів-покручів, відродження окремих забутих або несправедливо «репресованих» термінів, створення галузевих словників, україномовних підручників, довідників тощо [13, с. 5]. Науковий стиль став предметом дослідження багатьох вітчизняних мовознавців [1]; [4]; [10]; [11]; [14]; [16]; [17]. «Сучасний стан української наукової термінології характеризується зростанням тяжіння до міжнародних стандартів і водночас посиленням інтересу до власних національних надбань, причому і в першому, і в другому випадках іноді надмірним і недостатньо обґрунтованим. Вироблення принципів і методів творення термінологічної лексики за допомогою власних мовних ресурсів, калькування термінів чи розумне їх запозичення для тих понять, які ще не названі українською наукою або вже мають давно усталені іншомовні найменування, – основні шляхи формування української наукової термінології [8, с. 71]».

Тексти наукового стилю, зазвичай, містять наукову інформацію, яку треба довести до носів мови. Одним із сучасних засобів передавання цієї інформації є періодика. Тому актуальним убачається вивчення наукових лексичних елементів у публіцистиці. У пропонованій розвідці розглянемо найуживаніші наукові слова та словосполучення, які вживаються в мові сучасної української періодики, простежимо нові функціонально-стильові вияви цих мовних одиниць, визначимо, лексеми якої наукової галузі найширше представлені в мові преси.

У мові друкованих засобів масової інформації широко функціонує наукова лексика, зокрема слова-терміни з різних галузей знань. Найчастіше в публіцистиці вживають медичні наукові терміни. Здебільшого це назви захворювань чи їх

симптоми. Поряд із достатньо відомими термінами *гайморит, отит, гонорея, сифіліс, інфаркт, пневмонія* до журналістських текстів уводять менш відомі або зовсім невідомі терміни, напр. : *менінгоенцефаліт, остеомієліт, цервікокардія, цервікобрахіалгія, спондилоартроз, трихомоніаз, хламідіоз, цервікоторакалгія* та ін. Пор. : «*При підозрі на менінгоенцефаліт потрібно терміново викликати «швидку допомогу» – це смертельно небезпечне ускладнення*» («Сімейна газета», 7.01.2009)».

Характерними для публіцистики є прийоми пояснень медичних термінів: «*Цервікоторакалдія – больовий синдром у районі шийного відділу хребта*» («Порадниця», 2.04.2009)».

Звичним явищем у мові періодики є використання наукових слів та словосполучень, які позначають методи обстеження, оздоровлення та лікування: *озонотерапія, медитація, лапароскопічна операція, комп'ютерна томографія* та ін. Напр.: «*Озонотерапія – унікальний без лікарський метод підвищення імунітету*» («Газета по-українськи», 13.11.2009)».

Із розвитком фармакології в мову преси активно потрапляють терміни з цієї галузі. Вони заповнили як інформаційно-аналітичні жанри публіцистики, так і рекламні матеріали. Зазвичай фармацевтичні терміни не зрозумілі споживачам інформації, їхня дія на організм людини стає зрозумілою тільки через додаткові описи в тексті захворювань, недуг тощо. Напр.: «*Вибірково впливають на судини мозку німітон і нематоній*» («Порадниця», 9.04.2009)»; «*У деяких випадках ефективний бравінтон*» («День», 14.06.2009) ».

У мові сучасної періодики вживають лексеми, які властиві для різних галузей наук. Так, слово *депресія* з першим значенням «приголомшений, пригнічений психічний стан [15, с. 212]» вживають у медичній тематиці, напр.: «*Психотерапевти навесні часто встановлюють діагноз депресія*» («Газета по-українськи», 12.09.2009)». У другому значенні «застій, спад у господарському, суспільному житті [15, с. 212]» лексему *депресія* вживають у публікаціях історичної тематики, напр.: «*Українсько-польські відносини значно загострилися під час великої депресії 1929–1933 років*» («День», 9.03.2009)». Нерідко журналісти вітчизняних

засобів масової інформації слово *депресія* використовують у значенні «застій, бездіяльність» стосовно різних суспільних інституцій, угруповань тощо. Напр.: «*В українського парламенту – депресія* («Сільські вісті», 24.09.2008)».

Слова та словосполучення медичної галузі зазвичай подають на досить популярних для читачів тематичних сторінках «Здоров'я», «Ваше здоров'я», «Будьте здорові» та ін. Практично всі без винятку масові видання всеукраїнського чи регіонального розповсюдження послуговуються медичною термінологією в замітках, інтерв'ю, статтях, коментарях. Фармацевтичні терміни більшою мірою використовують у рекламних публікаціях. Терміни зазвичай журналісти пояснюють або їхнє значення стає зрозумілим у контексті. Без додаткових пояснень, описів наукові медичні та фармакологічні лексеми ускладнюють сприйняття інформації.

Під дією позамовних чинників, зокрема інтенсивним розвитком економіки, ринкових відносин, приватної власності, фінансової сфери, активно в мові періодики функціонують економічні терміни *акція, девальвація, дефолт, дивіденди, економіка, капітал, ліцитатор, менеджмент, мікроекономіка, податок, прибуток, штрафель* та ін. Напр.: «... дуже ймовірно, що коли доведеться повертати борг, акціонери відчують потилицею дихання *дефолту* («Україна молода», 7.04.2009)».

Спостерігаємо тенденцію до активного використання в мові періодики словосполучень економічної галузі на зразок *валовий оборот, валова продукція, економічна рента, ринкова економіка* та ін. Напр.: «*Податок з обороту стягується з валового обороту на всіх стадіях руху товарів* («Замкова гора», 4.09.2009)».

Економічні терміни досить широко представлені у всіх жанрах журналістики, найбільше їх використовують автори аналітичних публікацій: статей, коментарів, нерідко ними послуговуються в інтерв'ю зі спеціалістами економічних галузей. Терміни цієї сфери властиві як регіональним газетам, так і всеукраїнським. Досить активно ці лексеми використовують журналісти газети «Дзеркало тижня» на тематичних сторінках «Мікроекономіка», «Гроші», «Бізнес» тощо. Напр.: «... *хвилює*

тенденція до **монополізації** ринку («Дзеркало тижня», 3.04.2010)».

Із галузей психології та соціології мова публіцистики здебільшого використовує слова (*автостереотипи, гетеростереотипи, десақралізація, десоціологізація, дескалькунія, егоцентричність, емпатія, етос, інфантильність, навіювання, субкультура*), зрідка словосполучення (*трансцендентальна медитація, соціальні страхи*). Напр.: **«Гетеростереотипи – це сукупність оціночних суджень про інші народи»** («Дзеркало тижня», 23.03.2009)».

Наукові терміни психології та соціології – це переважно абстрактна лексика іншомовного походження. Без окремих пояснень вона не зрозуміла пересічному читачеві масових видань, напр.: **«Трансцендентальна медитація дає відчутти на собі безмежне, вічне, єдине поле...»** («Україна молода», 14.04.2009)».

Високим ступенем книжності визначаються в мові періодики філософські терміни. Напр.: *екзистенціалізм, етнократія, метафізика, протекціонізм, расизм, сіоніст, суб'єктивізм, фундаменталізм* та ін. Пор.: **«Про екзистенціалізм іноді кажуть як про напрямок, де розглядається акт віднайдення «Я» в іншому»** («Юридична газета», 1.10.2008)».

Сучасні газети оперують термінами точних наук. Фізико-математичні та хімічні терміни частково відомі читачам, зокрема *абсорбція, астероїди, астрофізика, атом, електроліз, логарифм, матерія, метаболізм, метеорит, монокристал, плазма, протон, траєкторія, фотоефект, фотон* та ін. Напр.: **«Астрофізика дає змогу робити висновки про різноманітність фізичних явищ у Всесвіті»** («День», 6.07.2008)».

Широко функціонують у мові українських видань словосполучення на позначення фізико-математичних і хімічних процесів та явищ, напр.: *генетично модифікований організм, гранично допустима концентрація, кінетична енергія, матеріальна точка, молярна маса, сторонні сили, температура плавлення, фотометричне дослідження* та ін. Пор.: **«Екологи заявили про необхідність обмеження в продуктах харчування частки генетично модифікованих організмів на рівні 0,9%»** («Народні вісті», 17.08.2008)».

Під дією суспільних процесів споживачі інформації чітко знають деякі слова та словосполучення, оскільки це стосується здоров'я кожного. Так журналісти активно використовують словосполучення *генетично модифіковані організми* та відповідну аббревіатуру *ГМО*. Цей термін не є рідкістю у заголовках українських видань, напр.: «*Генетично модифіковані організми під контроль!*» (заг.) («Газета по-українськи», 12.03.2009); «*Оцінка безпечності генетично модифікованих організмів*» (заг.) («Україна молода», 12.11.2009)»; «*Шукаймо ГМО!*» (заг.) («Газета по-українськи», 14.09.2009)». Висока частотність вживання цього терміна дає підстави вважати, що словосполука переходить до загальноновживаних мовних одиниць, функціонуючи в першому значенні.

Викликають інтерес у журналістів біологічно-географічні та екологічні терміни. Крім відомих *біотехнологія*, *біосфера*, *вулкан*, *еволюція*, *екосистема*, *мусон*, *селекціонер* уживають складніші назви на зразок *бентос*, *депопуляція*, *елімінація*, *ембріологія*, *інфузорій*, *кон'югація*, *мімікрія*, *онтогенез*, *патоген*, *синекологія*, *сидерат* та ін. Напр.: «*Сам термін «біотехнологія» запровадили лише в 70-х роках ХХ століття*» («Гарт», 7.10.2009)».

Рідше використовують у мові періодики слова та словосполучення із філологічних наук. Іменники (*імператив*, *інтертекстуальність*, *квеситив*) та словосполучення (*комп'ютерна лінгвістика*, *літературна реконструкція*) зазвичай називають сучасні поняття та розділи галузі. Напр.: «*Проблема інтертекстуальності є актуальною у сучасній філології*» («Голос України», 2.11.2008)».

Виділяємо в публіцистиці низку загальнонаукових іменників, які використовуються багатьма науками: *абсолютизація*, *автореферат*, *анотація*, *анотування*, *адаптація*, *децентрація*, *дискретність*, *інтеграція*, *кваліметрія*, *креативність*, *мінералізація*, *нанотехнологія*, *постулат*, *стимулятор*, а також прикметники *аксіоматичний*, *патогенний*, *технологічний* та ін. Напр.: «*Анотування – процес аналітично-синтетичного опрацювання інформації*» («День», 6.09.2008)».

Загальнонаукові терміни часто вживають у тематиці політичного життя країни, щоб підкреслити обізнаність партій проблемами суспільства та науки, показати, що політичні лідери володіють науковими термінами, аби наголосити на їхній освіченості, грамотності, напр.: *ідентифікація* «упізнання кого, чого-небудь; установлення тотожності об'єкта або особистості [15, с. 292]»; *депопуляція* «зменшення абсолютної чисельності населення якої-небудь країни або території; зниження відтворення населення [2, с. 215]», пор.: «*Не повинно бути проблем у лідера з політичною ідентифікацією* («Сільські вісті», 10.10.2009)»; «*Політичні партії та їхні лідери з модним підтекстом стали говорити про депопуляцію українці* («Українське слово», березень, 2009)».

Часто наукові спеціальні терміни стосуються висловів посадових осіб, службовців, що не стільки свідчить про їхню освіченість, а подекуди про зарозумілість перед читачем, напр.: «*Президент здійснює демілітаризацію цивільних установ* («Дзеркало тижня», 30.10.2008)».

Подекуди терміни в публікаціях суспільно-політичної тематики вживається в переносному значенні. Так лексема *апологети* «ранньохристиянські теологи I–II ст., фундатори християнського богослов'я, які обстоювали переваги християнства порівняно з політеїзмом Римської імперії, захищали християнство від державної влади» вживається в переносному значенні «запальні прихильники якоїсь ідеї, учення [15, с. 65]». Напр.: «*Зате цілком несподівано апологети подвійних дострокових виборів знайшлися у Блоці Тимошенко* («Україна молода», 7.04.2009)».

Друковані засоби масової інформації використовують переважно загальнонаукові поняття, терміни медицини та фармакології, економічних дисциплін, психології, соціально-філософських, фізико-математичних та біологічно-географічних наук, рідше вживають філологічні, правові та інші терміни. Наукові лексеми, зазвичай, надають публіцистиці інформативності.

У журналістських матеріалах подають як відомі наукові слова та словосполучення, так і мало або зовсім невідомі. Останні надзвичайно ускладнюють сприйняття інформації читачеві. Тексти з науковою термінологією, як правило, позбавлені образності, емоційності, вони окнижнюють публіцистику.

Наукові слова та словосполучення використовують як масові інформаційні видання, так і аналітичні мас-медіа. Спостерігаємо тенденцію до використання наукових мовних одиниць і у всеукраїнських виданнях, і в регіональній періодиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бук С. Н. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови : словник / С. Н. Бук ; [наук. ред. Ф. С. Бацевич]. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 192 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Перун, 2002. – 1440 с.
3. Гордиловська Г. П. Елементи наукового та публіцистичного стилів в історичних творах Івана Іваничука : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. П. Гордиловська. – Львів, 2008. – 19 с.
4. Данкіна Л. С. Сучасна українська літературна мова (науковий стиль) : [навч. посіб.] / Л. С. Данкіна / Харківський держ. економічний ун-т. – Х. : ХДЕУ, 2002. – 124 с.
5. Дядюра Г. М. Функціональні параметри образності в науковому стилі (на матеріалі текстів природничих та технічних наук) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. М. Дядюра. – К., 2001. – 22 с.
6. Єрмоленко С. Я. Науковий стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова : Енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. – 3-ге вид., зі змінами і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 421–422.
7. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови / А. П. Коваль. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1970. – 305 с.

8. Лепеха Т. Про деякі проблеми сучасної української наукової термінології / Т. Лепеха // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць. Вип. IV / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 70–72.
9. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури : (Функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : ТОВ «Міжнародна фінансова Агенція», 1997. – 303 с.
10. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навчальний посібник з алгоритмічними приписами / Г. С. Онуфрієнко. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 390 с.
11. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / Г. С. Онуфрієнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 310 с.
12. Панько Т. І. Теоретичні засади українського термінотворення / Т. І. Панько // Науково-технічне слово : Бюлетень видавничо-термінологічної комісії Львівського політехнічного інституту. – 1992. – № 1. – С. 3–9.
13. Симоненко Л. Українська наукова термінологія : стан і перспективи розвитку // Українська термінологія і сучасність : Зб. наук. праць. Вип. IV / [відп. ред. Л. О. Симоненко]. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 3–8.
14. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Е. Ф. Скороходько : [монографія] / Укр. ін-т лінгвістики і менеджменту. – К. : Логос, 2006. – 98 с.
15. Сучасний словник іншомовних слів : Близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклали : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.
16. Чернишова Л. І. Закономірності якісної кваліфікації предметних імен у структурі українського наукового стилю : дис. ... кандид. філол. наук : 10.02.01 / Лариса Іванівна Чернишова. – Макіївка, 2003. – 214 с.

17. Шиліна А. Г. Лінгвогендерна інтерпретація лексичного та граматичного потенціалу наукового стилю сучасної російської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова» / А. Г. Шиліна. – Сімферополь, 2002. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 12 грудня 2012 року

УДК 81'255.4:821.134.2

*Лілія Омельченко
(м. Київ, Україна)*

ВПЛИВ СТИЛІСТИЧНО МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ НА ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ СОНЕТУ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті проаналізовано вплив на переклад іспаномовних сонетів розмовних, рідковживаних, діалектних, застарілих лексичних одиниць, який вони здійснюють на образну систему та лексичну тональність твору. Визначено ступінь складності декодування, який становлять для читача перекладу лексичні одиниці різної стилістичної маркованості.

Ключові слова: *лексичні одиниці, образна система, лексична тональність твору, декодування, стилістична маркованість.*

В статье проанализировано влияние на перевод испаноязычных сонетов разговорных, редко употребляемых, диалектных, устаревших лексических единиц, какое они могут оказывать на образную систему и лексическую тональность произведения. Определен уровень сложности декодирования, который составляют для читателя перевода лексические единицы разной стилистической маркированности.

Ключевые слова: *лексические единицы, образная система, лексическая тональность произведения, декодирование, стилистическая маркированность.*

The article analyzes the impact of spoken, rarely used, dialect, obsolete lexical items on the translation of Spanish sonnets that they carry on figurative system and